

Specifiek protocol leesproblemen en dyslexie

Wie niet goed leest, heeft in onze maatschappij een probleem. Kinderen leren lezen is daarom de belangrijkste taak van het basisonderwijs. Ongeveer 10% van de leerlingpopulatie heeft problemen met leren lezen. Dyslexie komt bij ongeveer 3% van de populatie voor. Onze school heeft voor deze groep leerlingen een dyslexieprotocol ontwikkeld. Het *Schoolspecifiek Protocol Leesproblemen en Dyslexie (SPLD)* is in zijn algemeenheid bedoeld voor het signaleren en begeleiden van leeszwakke kinderen en in het bijzonder om daarbij de 3% kinderen met een dyslectische stoornis te onderkennen en te compenseren/dispenseren. Een belangrijke voorwaarde voor een tijdige signalering en adequate begeleiding is het realiseren van *effectief leesonderwijs*. Effectief leesonderwijs wordt onder meer gekenmerkt door preventief handelen in de kleutergroepen en gerichte begeleiding van risicolezers in groep 3 tot en met 8. Leerkrachten maken in de klas gebruik van de technisch leesmethode Estafette. In groep 3 wordt de methode Veilig Leren Lezen gebruikt. Naast de technisch leesmethode worden er activiteiten georganiseerd om de leesmotivatie en leesbeleving te vergroten en hebben leerkrachten interventies geleerd om de leesontwikkeling te stimuleren.

Dyslexie wordt door de *Stichting Dyslexie Nederland (SDN)* gedefinieerd als *een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of het spellen op woordniveau*. Het onderscheid tussen een specifiek leesprobleem (dyslexie) en specifiek spellingprobleem (dysorthografie) is daarmee vervallen. In het navolgende worden problemen bij het leren lezen als uitgangspunt genomen, maar het protocol is op grond van het bovenstaande ook van toepassing op gebied van leren spellen.

Het doel van het SPLD is drieledig. Het geeft ouders en inspectie inzicht in de wijze waarop Kbs Helder Camara wil omgaan met kinderen die (ernstige) problemen ondervinden met leren lezen en/of spellen. Het functioneert als stappenplan waarmee op procedureel zorgvuldige wijze dyslexie wordt onderkend. En het doet dienst als inhoudelijk kader voor de professionalisering van leerkrachten met betrekking tot de optimalisering van het leesonderwijs. Het SPLD sluit herkenbaar aan bij hedendaagse opvattingen, ontwikkelingen en kwaliteitseisen rondom de zorg voor (dyslectische) leerlingen.

Het protocol voorziet in het vroegtijdig onderkennen en begeleiden van leerlingen met (ernstige) leesproblemen. Vroegtijdige onderkenning begint bij het intakegesprek voor

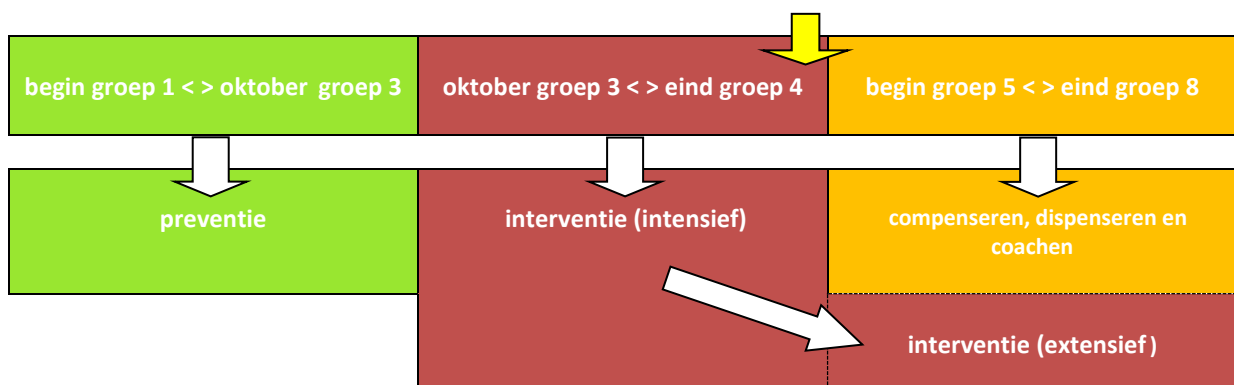
(doorgaans) groep 1. Kinderen uit families waarin dyslexie voorkomt, lopen een erfelijk risico om problemen met leren lezen te ondervinden. In januari groep 2 wordt een letterpeiling afgenomen bij alle leerlingen van groep 2. Leerlingen die op dat moment minder dan 6 letters kennen, krijgen een aantal maanden het aanbod van de voorschotbenadering. Dit betekent dat op een speelse manier de letterkennis vergroot wordt en zal binnen of buiten de groep plaatsvinden. In juni groep 2 wordt opnieuw gemeten hoeveel letters de leerling kent en wordt vastgesteld of dit kind geprofiteerd heeft van de voorschotbenadering. Dit is een voorspeller voor eventuele leesproblemen in groep 3.

Leesproblemen blijken uiteraard pas tijdens het leesproces als zodanig. De ‘herfstsignalering’ in groep 3 vormt het eerste beslissingsmoment voor interventie. De interventie wordt in principe door de leerkracht in de groep uitgevoerd. Bij ernstig vermoeden van dyslexie kan de extra begeleiding gedurende een beperkte periode ten dele ook buiten de groep worden georganiseerd.

Didactische resistentie (‘hardnekkigheid’) is een van de bepalende kenmerken voor de onderkenning van dyslexie. Indien in de loop van de interventieperiode tot en met eind groep 4 duidelijk is geworden dat sprake is van een hardnekkig probleem met leren lezen en/of spellen, wordt via het RSV Breda een indicatie afgegeven voor vergoed onderzoek en zo nodig behandeling van dyslexie.

Betreffende leerlingen hebben recht op compensaties en dispensaties in de groepen 5 t/m 8 (en in het voortgezet onderwijs). Daarmee houdt de extra begeleiding (interventie) niet op. Het streven naar een zo’n hoog mogelijk niveau van functionele geletterdheid blijft een belangrijk uitgangspunt. Vanaf groep 6 is er, mede met oog op het voortgezet onderwijs, ook aandacht voor het coachen van dyslectische leerlingen.

Aspecten van effectief leesonderwijs en begeleiding van dyslectische leerlingen

Preventie van leesproblemen in de groep 1,2 en 3

Groep 1:

Bij het intakegesprek voor van nieuwe leerlingen is de vraag of dyslexie in de familie voorkomt van belang. Indien dat zo, is lopen deze kinderen immers een verhoogd genetisch

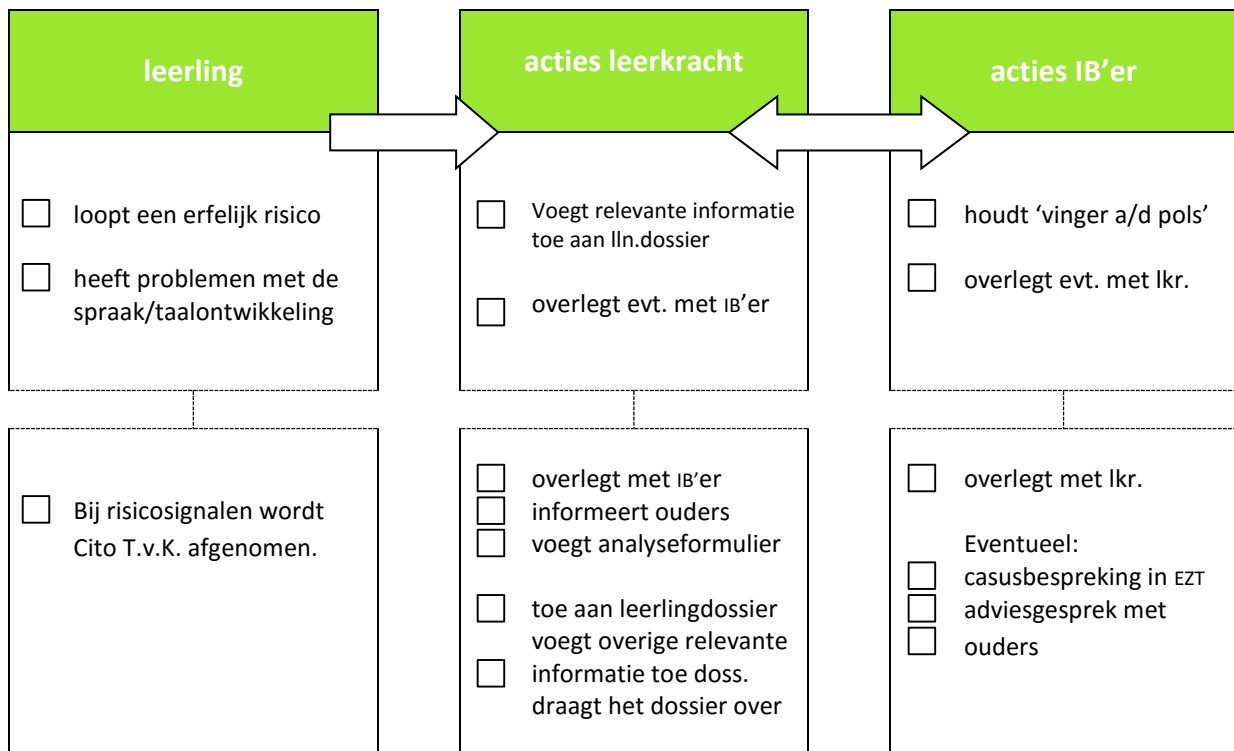
risico voor dyslexie. Kinderen met een problemen op gebied van de spraak-taalontwikkeling lopen eveneens een risico vanwege de samenhang met leren lezen.

Taalontwikkeling vormt een belangrijk aspect van het onderwijs aan kleuters. Essentieel is het scheppen van betekenisvolle (sociale) contexten waarbinnen deze ontwikkeling spelenderwijze kan plaatsvinden. Leer- en onderwijsactiviteiten als het kringgesprek, interactief voorlezen en allerhande taalspelletjes behoren tot de dagelijkse routine van het kleuteronderwijs. Binnen deze reguliere onderwijsleersituatie is er sprake van een intensiever contact met 'risicoleerlingen' door middel van de voorschotbenadering in kleine kring. Handelingsaanwijzingen bij de in het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie/groep 1-2* beschreven 'tussendoelen beginnende geletterdheid' dienen daarbij als leidraad.

Preventie van leesproblemen in groep 1 houdt met andere woorden in, dat de leerkracht op de hoogte is van hedendaagse inzichten op gebied van de preventie van leesproblemen, deze inzichten in de dagelijkse praktijk integreert, alert is op 'risicosignalen', relevante informatie toevoegt aan het leerlingdossier en het dossier op een geschikte wijze overdraagt.

Het leerrendement van alle taalstimulerende activiteiten blijkt eind groep 1 als alle scores op *de Cito Taal voor Kleuters* bekend en geanalyseerd zijn. De leerkracht bespreekt het groepsresultaat met de IB'er. De IB'er overweegt of in dit stadium casusbespreking in het EZT gewenst is.

Schema: Signalering en acties bij problemen op gebied van voorwaardelijke en voorbereidende taal/leesontwikkeling (1)

Groep 2:

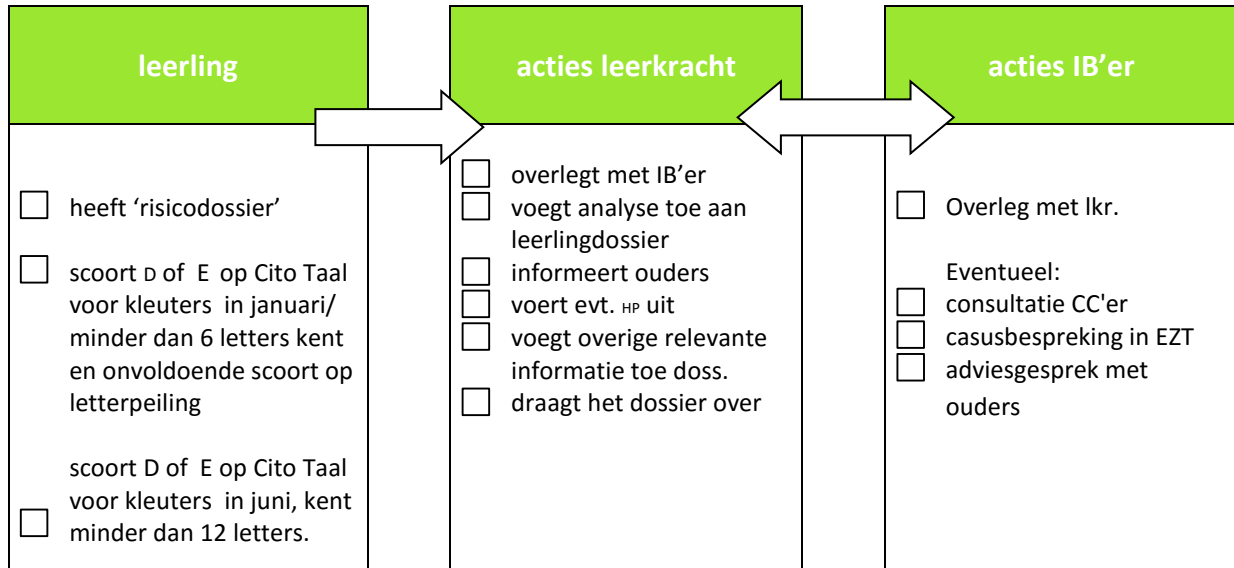
Hetgeen in het voorafgaande over de preventie van leesproblemen in groep 1 wordt vermeld, geldt ook voor groep 2. Binnen het geheel van de taalontwikkeling neemt de ontwikkeling van fonologische en fonemische vaardigheden een steeds centralere plaats in. Met name in de tweede helft van groep 2 bouwen kleuters hun kennis over klanken en klankstructuren op. De leerkracht speelt hier tijdens de dagelijkse 'taalspelactiviteiten' in toenemende mate op in. Met name voor risicokleuters is het van belang dat klanken en letters altijd gecombineerd worden aangeboden. Effectieve hulpmiddelen voor de stimulering voor fonologische en fonemische vaardigheden zijn de 'ABC-muur' en de methode *Wat zeg je?*.

Een zwak ontwikkeld fonologisch bewustzijn is een belangrijke risicofactor voor het leren lezen. Kleuters die in januari een D- of E-score behalen op de *Cito Taal voor kleuters*, minder dan 6 letters kennen op de letterpeiling uit het Protocol *Leesproblemen en Dyslexie / groep 1-2*, krijgen intensievere aandacht binnen het reguliere onderwijs- / leerprogramma (voorschotbenadering in kleine kring).

Het leerrendement van alle voorbereidende leesactiviteiten in groep 2 blijkt als de periodieke scores op de *taaltoetsen* bekend en geanalyseerd zijn. De leerkracht bespreekt

het groepsresultaat met de IB'er. De IB'er overweegt of in dit stadium casusbespreking in het EZT gewenst is.

Schema : Signalering en acties bij problemen op gebied van voorwaardelijke en voorbereidende taal/leesontwikkeling (2)

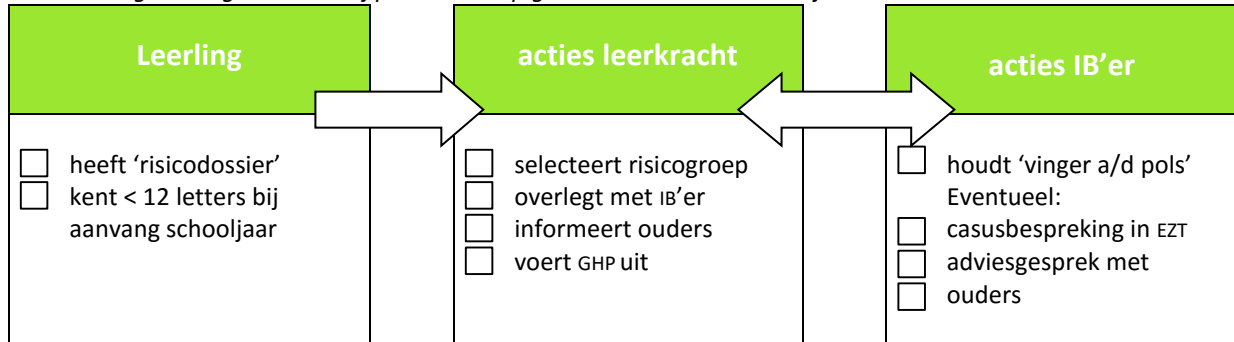
Groep 3:

Ook gedurende de eerste maanden van het aanvankelijk leesonderwijs in groep 3 maakt het preventieve handelen deel uit van de dagelijkse routine. Hedendaagse didactische inzichten hebben o.m. betrekking op de hoeveelheid tijd die aan taal-leesactiviteiten wordt besteed (minimaal 420 minuten per week), meer aandacht voor losse letters, het maken van nieuwe woorden van de geleerde letters en het automatiseren daarvan. De leesmethode *Veilig Leren Lezen* (VLL) is de leidraad voor het technisch leesonderwijs in groep 3.

Binnen dit reguliere kader is er dagelijks extra begeleiding voor de 'risicoleerlingen' die bij aanvang van het schooljaar onder meer aan de hand van 'letterkennis' zijn geselecteerd. De extra begeleiding van de subgroep gebeurt op basis van een *groepsplan* tijdens de roosteruren 'zelfstandig werken' en/of tijdens 'inlooptijden'. Deze vorm van extra begeleiding valt onder zorgniveau 2. (zie website www.RSVBreda.nl → handreiking zorgniveaus EED)

Naast alle didactische ondersteuning is pedagogische aandacht voor het ontwikkelen en versterken van de leesmotivatie van uitermate groot en preventief belang. Kinderen die voortdurend geconfronteerd worden met het feit dat leren lezen hen moeite kost, raken nog wel eens gedesinteresseerd in lezen. Een eenzijdige nadruk op leestechnische begeleidingsaspecten kan dit proces versterken. Vanaf groep 3 wordt daarom ook geruime tijd besteed aan zelfstandig lezen in zelfgekozen boeken om het plezier in lezen te stimuleren.

Schema: Signalering en acties bij problemen op gebied van het aanvankelijk lezen.

Interventie bij leesproblemen in de groepen 3-4-5

De preventieperiode zorgniveau 1 eindigt met de 'herfstsignalering' die na drie kernen *Veilig Leren Lezen* door de leerkracht volgens de handleiding in VLL wordt afgenomen. Uit de evaluatie van de toetsgegevens (+ alle beschikbare dossiergegevens) blijkt welke leerlingen in aanmerking komen voor gerichte interventie. De extra begeleiding (zorgniveau 2) wordt in principe door de leerkracht in de groep op basis van een *groeps- of individueel hulplan* gegeven. In uitzonderlijke gevallen kan in overleg met de IB'er worden besloten om de extra begeleiding voor een beperkte periode ook buiten de groep te organiseren. De leerkracht is verantwoordelijk voor het schrijven van alle hulplannen. Leidraad vormen de periodieke interventiedoelen en evaluatiecriteria zoals omschreven in respectievelijk het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie* voor groep 1-4 en dat voor groep 5-8. De 1^e periodieke interventieperiode zorgniveau 2 loopt tot aan de kerstvakantie. Evaluatie van het hulplan voor deze periode gebeurt aan de hand van de 'wintersignalering' volgens de handleiding in VLL. De wintersignalering (januari groep 3) is officieel meetmoment 1 waarna bepaald wordt of een kind verder gaat in zorgniveau 2 of teruggaat naar zorgniveau 1 voor de periode januari – juni . De IB'er houdt de nadrukkelijk 'de vinger aan de pols' bij de uitvallers.

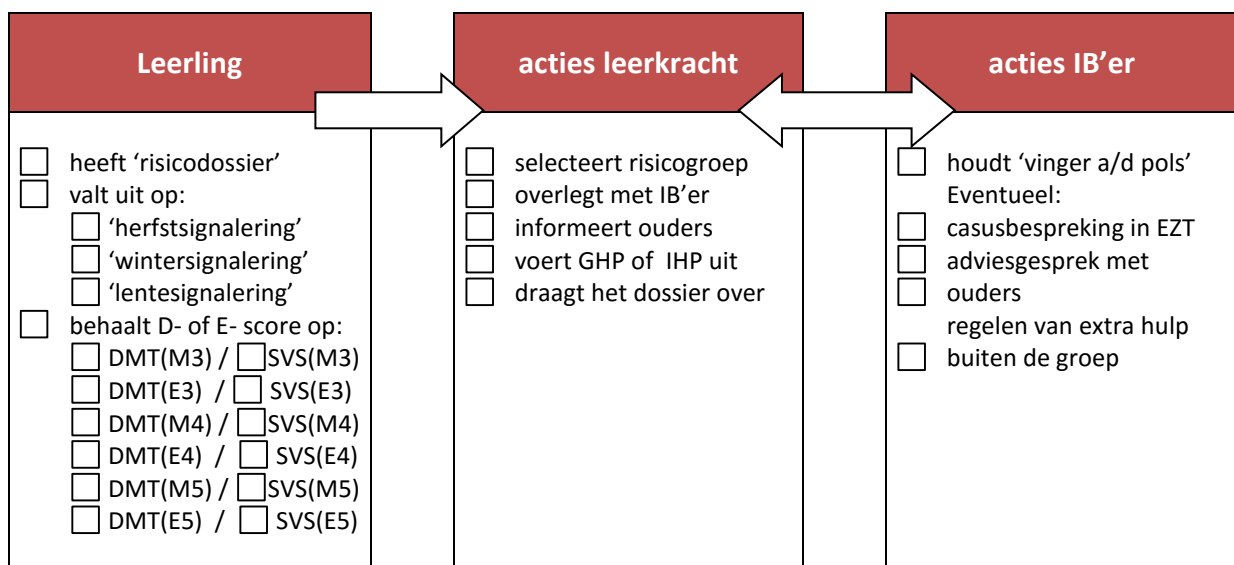
Als aan het eind van groep 3 blijkt dat een leerling achtereenvolgens tweemaal een E/V- op DMT heeft behaald, start het kind aan de start van groep 4 in zorgniveau 3. Dit is een extra intensieve en systematische aanpak door het inzetten van een specifieke interventie voor minimaal 10/12 weken, 60 minuten per week. (zie website www.RSVBreda.nl → handreiking zorgniveaus EED)

Leerkracht en IB'er stemmen inhoud en aanpak af. Naast zorgniveau 3, blijft het kind ook in zorgniveau 2 en 1.

De intensieve interventieperiode loopt af, wanneer een betreffende leerling tenminste 10/12 weken zorgniveau 3 aangeboden heeft gekregen. Dit zorgniveau wordt afgesloten met meetmoment 3.

In dit tijdsbestek zal duidelijk zijn of een betreffende leerling een 'parallele' of een 'afgeplatte ontwikkeling' doormaakt.

Schema: Signalering en acties bij problemen op gebied van het (aanvankelijk en)voortgezet technisch lezen.

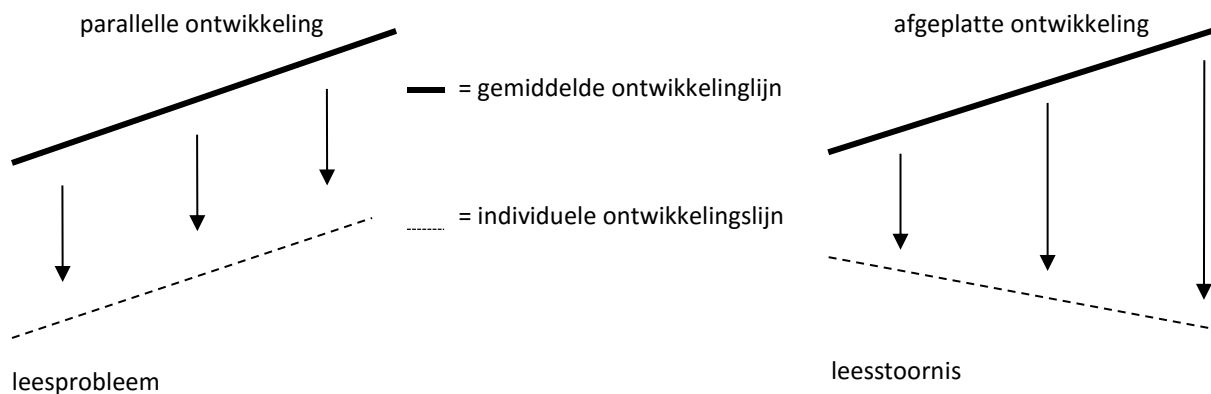

Diagnostisering van dyslexie

Dyslexie is te classificeren aan de hand twee criteria, te weten:

- criterium van achterstand;
- criterium van didactische resistentie.

De achterstand wordt vastgesteld met behulp van landelijk genormeerde toetsen op woordniveau. Om aan het criterium van achterstand te voldoen, moet deze achterstand significant zijn. Als vuistregel geldt dat tenminste sprake moet zijn van drie opeenvolgende E-scores op officiële meetmomenten. Kenmerkend voor een dyslectische lezer is een zogenaamde 'afgeplatte ontwikkeling'. Hierbij wordt de relatieve achterstand op de leeftijdsgenoten steeds groter. De afgeplatte ontwikkeling wordt onderscheiden van de 'parallele ontwikkeling', waarbij het leren lezen trager dan gemiddeld verloopt, maar de relatieve (niet significante) achterstand ongeveer gelijk blijft. Onderstaande grafieken zijn illustratief voor het verschil tussen een leesprobleem en een leesstoornis (zie inleiding).

Schema: Parallele en afgeplatte ontwikkeling bij technisch lezen

Didactische resistentie ('hardnekkigheid') wordt vastgesteld aan de hand van *hulpplannen*. Hierop wordt standaard aangegeven wat de beginsituatie is, welke doelen worden nagestreefd, welke middelen daarbij gebruikt worden en hoe en wanneer de evaluatie van het hulpplan plaatsvindt. In een *behandelverslag* wordt het effect van de extra hulp op gebied van lezen en/of spellen beschreven. In dit verslag is ook informatie te vinden over eventuele geconstateerde problemen tijdens de behandeling (specifieke hiaten) en de werkhouding/taakaanpak van de leerling. De leerkracht is primair verantwoordelijk voor het invullen en uitvoeren van hulpplannen.

Bij een vermoeden van ernstige, enkelvoudige dyslexie (EED) bij een leerling, dient er extra begeleiding te worden geboden op zorgniveau 2 en 3. Wanneer school de hulp op zorgniveau 2 en 3 biedt en op de juiste manier vastleggen en een kind voldoet aan de criteria van achterstand (achtereenvolgens driemaal een E/V- op DMT of driemaal een D/V op de DMT en driemaal een E/V- op Cito spelling of PI-dictee), kan het regionaal samenwerkingsverband (RSV Breda) een advies voor vergoede diagnostiek afgeven. Met dit advies kunnen de ouders (verzorgers) bij de gemeente een beschikking aanvragen, zodat ze contact kunnen opnemen met een zorgaanbieder vergoede diagnostiek, eventueel gevolgd door dyslexiezorg.

Het kan voorkomen dat uitval op de lees- en of spellingresultaten als gevolg van dyslexie in een latere jaargroep dan groep 3 of 4 naar boven komt. In dat geval gelden de 3 zorgniveaus ook. Zijn deze niveaus doorlopen, dan kan de aanvraag bij het samenwerkingsverband gedaan worden.

Indien de zorgaanbieder in de aanmeldfase/intake tot de conclusie komt dat er sprake is van co-morbide problematiek kan dit een contra-indicatie zijn voor de uitvoering van diagnostiek betreffende vergoede dyslexie.

Dyslexie en gemeente Breda (www.rsvbreda.nl)

Vanaf 1 januari 2015 is de bekostiging en uitvoering van beleid met betrekking tot ernstige enkelvoudige dyslexie onderdeel geworden van de Jeugdzorg Wet en daarmee tot het beleid jeugdzorg bij de afzonderlijke gemeenten. De samenwerkende gemeenten binnen het RSV Breda PO 30-03 hebben de afspraak gemaakt dat de Commissie voor Toelaatbaarheidsverklaringen (CTLV) de aanvragen voor vergoede diagnostiek in het kader van EED beoordeelt.

Is er een reëel vermoeden van EED, dan stuurt de commissie een positief advies aan de ouders/verzorgers. Hiermee kunnen de ouders/verzorgers bij de gemeente een beschikking aanvragen voor vergoede diagnostiek. Met deze beschikking kan een gecontracteerde zorgaanbieder de leerling vervolgens onderzoeken. Uit het onderzoek blijkt of er daadwerkelijk sprake is van ernstige enkelvoudige dyslexie en of de leerling in aanmerking komt voor vergoede behandeling. Onderzoekbureaus waar Kbs Helder Camara goede ervaringen mee heeft zijn: bureau Trivers (De Stee in Teteringen) , bureau van Waterschoot (Haagse Beemden Breda) of het RID (Breda).

Hoe kun je aanvragen?

Aanvragen kan via de mail:dyslexie@rsvbreda.nl of via de post. Ouders/verzorgers kunnen met behulp van het aanvraagformulier EED en de juiste documenten aanvraag doen voor advies vergoede diagnostiek EED. Zie hiervoor de checklist aanmelding dyslexie (zie d. downloads). In de praktijk maakt school het dossier in orde en zal na ondertekening van ouders de aanvraag indienen.

Interventie bij leesproblemen in de groepen 6-7-8

Eerder is ingegaan op het verschil tussen een leesprobleem en een leesstoornis. In geval van een dyslectische stoornis is er dus sprake van didactische resistentie en wordt het aanleren van *compenserende* strategieën van belang. Een van de uitgangspunten van het SPLD het streven naar een zo'n hoog mogelijk niveau van functionele geletterdheid blijft met ander woorden, ook in de bovenbouwgroepen, onverminderd van kracht. Weliswaar zal de relatieve achterstand van een dyslecticicus op zijn leeftijdsgenoten steeds groter worden, maar

dit betekent niet dat er geen persoonlijke ontwikkelingsmogelijkheden meer zouden zijn. In geval van een trager dan gemiddelde (parallele) ontwikkeling is didactische resistentie bovendien niet aan de orde. Handelingsdoelen voor de begeleiding van dyslectische en leeszwakke leerlingen vindt de leerkracht in het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8*.

Compenseren, dispensereren en coachen in de groepen 6-7-8

Compenseren en dispensereren:

Voor leerlingen met een dyslexieverklaring gelden compenserende en dispenserende maatregelen vanaf groep 5. Compensatie betreft bijvoorbeeld de inzet van ICT-hulpmiddelen voor dyslectici bij lezen en spellen, zoals *Firefly*. Dispenseren slaat op het verlenen van vrijstellingen van regels die gelden bij de afname van (Cito)toetsen e.d. In de praktijk wordt met dit onderscheid geen rekening gehouden. Een dyslectische leerling komt in zijn algemeenheid in aanmerking voor 'compenserende en dispenserende maatregelen'. Welke dat zijn wordt aangegeven op een persoonlijke *dyslexiekaart*. Op deze dyslexiekaart geeft een betreffende leerling in samenspraak met de leerkracht aan van welke maatregelen voor hem/haar de beste zijn. Minimaal twee keer per jaar (vóór de Cito-toetsen) wordt de kaart met het kind geëvalueerd. Een kopie van de kaart gaat in het dossier en naar IB'er en ook ouders worden op de hoogte gebracht. Zie ook *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8*, hoofdstuk 5.2: *Compensatie en dispensatie bij dyslexie*.

Coachen:

Dyslexie gaat niet over. Een dyslecticus zal altijd in meer of mindere mate moeilijkheden ondervinden bij het lezen. Zeker als er weinig 'mede-uitvallers' zijn in de groep, kan dit van invloed zijn op gevoel van welbevinden of het zelfbeeld van betrokkenen. Van belang is daarom, dat bij de leerling (en de ouders) een proces van acceptatie op gang wordt gebracht. Het beperken van mogelijke sociaal-emotionele gevolgen van dyslexie door 'coachen' krijgt meer accent naarmate gedurende de interventieperiode 'hardnekkigheid' is vastgesteld. In het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8* wordt ingegaan op de rol van de school en van de leerkracht in het acceptatieproces. Zie hoofdstuk 2.4: *Sociaal-emotionele gevolgen van dyslexie*.

De rol van de ouders

Ouders kunnen een belangrijke ondersteunende of stimulerende rol vervullen bij de leesontwikkeling van hun kind. De verantwoordelijkheid voor de begeleiding van leerlingen met leesproblemen ligt echter bij 'de school'. Vermeden moet worden dat ouders de

(vakinhoudelijke) rol van de leerkracht overnemen. Huiselijke spanningen die hiervan het gevolg kunnen zijn, werken contraproductief. “Extra oefenen in de vrije uren thuis heeft alleen zin als de leerling daarvoor *gemotiveerd* is en het op een ontspannen manier gebeurt.” In de door de school te verstrekken *Tips voor lezen voor ouders* en *Wat kunnen ouders doen voor hun dyslectisch kind* staan veel bruikbare suggesties. Voorkomen dat kinderen die moeilijkheden ondervinden met leren lezen onzeker en gedemotiveerd raken, is essentieel. Lezen moet *leuk* blijven. Belangrijk is ook om dyslectische kinderen te ondersteunen in het accepteren van de gevolgen ervan. Een dyslecticicus zal immers altijd in meer of mindere mate problemen ondervinden bij het lezen.

1. Informeren van ouders

De leerkrachten zijn primair verantwoordelijk voor alle aan hen toevertrouwde leerlingen. Dit houdt onder meer in, dat zij de ouders op de hoogte houden van alle uit te voeren en uitgevoerde activiteiten binnen het kader van dit protocol. Desgewenst kunnen ouders een afspraak maken met de IB'er en/of de directeur.

2. Hulp buiten de school en dyslexie

Particuliere remedial teaching kan een zinvolle aanvulling betekenen van de door school geboden begeleiding. Buitenschoolse hulp is echter alleen effectief als deze in het verlengde ligt van wat er in de school gebeurt. Het initiatief om te komen tot onderlinge afstemming ligt bij de ouders.

Ouders die het inschakelen van een externe remedial teacher overwegen, kunnen voor onafhankelijke informatie terecht op www.lbrt.nl. Deze site van de *Landelijke Beroepsvereniging Remedial Teachers* bevat onder meer een overzicht van geregistreerde leden en een gedragscode.

3. Uitgangspunten bij de behandeling van dyslexie

Dit schoolspecifieke protocol is gebaseerd op de theoretische en didactische uitgangspunten zoals die onder meer staan beschreven in de brochure *Diagnose van Dyslexie* (2004), in het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie* (2011), het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8*(2011) en in het handboek *Leesproblemen en Dyslexie* van A. van der Leij. Het SLPD sluit daarmee nauw aan bij betrouwbaar wetenschappelijk opgebouwde kennis en inzichten. Uit onderwijskundig onderzoek is herhaaldelijk gebleken dat een cognitieve, taakgerichte benadering het meest effectief is. Dat houdt in, dat de begeleiding van kinderen met (ernstige) leesproblemen direct betrekking heeft op het oefenen van de vaardigheden die je bij het lezen nodig hebt. Niet taakgerichte werkwijzen of (hulp)middelen worden door de *Stichting Dyslexie Nederland* dan ook sterk afgeraden.

4. Internet en dyslexie

Op het internet is een overstelpende hoeveelheid informatie te vinden over dyslexie en wat daar zoal mee samenhangt. De website www.dyslexie.startpagina.nl is ingedeeld in een aantal overzichtelijke rubrieken en vergemakkelijkt daarmee het gericht zoeken naar informatie. Een aanrader voor ouders, kinderen en leerkrachten is de site www.makkelijklezenplein.nl. Met vragen en zorgen, tenslotte, kunnen ouders terecht bij of bij Balans.